

Anmeldelser

Bruce Peter, *DSB design – Jens Nielsen og designprogrammet 1972-1992, Dansk Jernbane-Klub 2024, 200 sider, illustreret, ISBN 9788787050272*

Sort, rød, hvid. Og brun... Hvis man nævner disse fire farver, vil de fleste måske undre sig over hvilken indbyrdes sammenhængen der er, men hvis man så tilføjer ordet DSB og navnet Jens Nielsen, er der sikkert flere som forstår pointen. Næppe nogen anden end designeren Jens Nielsen (1937-92) har så gennemgribende præget DSB's og de danske jernbaners designudtryk, som han gjorde i det sidste kvarte århundrede af 1900-tallet. Ja, selv et kvart århundrede inde i det nye årtusinde finder man stadig rundt om i landet fysiske elementer af Jens Niensens gennemførte designprofil udviklet i 1970-80'erne. Man kan sige, at Jens Nielsen satte moderne kulører på den statslige etat, som under generaldirektør Povl Hjelt (1970-81) var på en udviklingsrejse fra en offentlig myndighed til en moderne forretning. Embedsmandsvæddet, det autoritære og triste skulle

væk, så DSB fremover var en kundeorienteret servicevirksomhed med kunden i centrum. Her spillede den visuelle identitet en stor rolle. Det gamle kronede vingehjul røg ud til fordel for et enkelt bomærke bestående af bogstaverne DSB. Tog og busser skiftede kulører til den nye farveskalas faste nuancer af sort, rød og hvid. Uniformerne blev også brune med orange nuancer – dog ikke til udelt begejstring blandt personalet men med klangbund i 1970'ernes moderne tidstypiske farver. Men ikoniske blev uniformerne, så det selv ved markeringen af Lillebæltsbroens 90 års jubilæum i 2025 var brunklædte jernbanemænd- og kvinder, der ledte de to processioner der fra hver sin side mødtes midt på broen.

Kunst og visuel identitet blev nøgleelementer i udviklingen i 1970'erne. DSBs årlige kunstplakater blev indført, kendte og mere ukendte kunstnere blev bedt om at udsmykke nye DSB-færger og der blev opsat kunstværker i det offentlige rum. Det er denne fortælling – både om Jens Nielsen og om hans værk – som forfatteren Bruce Peter har skrevet en medrivende og inspirerende bog om.

Jens Nielsen blev født i Stenløse på Sjælland i 1937 og allerede som ganske ung vandt han i 1954 en konkurrence med et essay der handlede om Rumænien og landets folkekultur. Præmien var en studierejse til Rumænien – i øvrigt sammen med konkurrencens anden vinder. En ung kvinde som Jens

Nielsen faldt i hak med. De to blev senere gift. Jens Nielsen og designeren Vibeke Lassen Nielsen fik et langt partnerskab både privat og professionelt. Få år efter konkurrencen fik Jens Nielsen i 1956 udgivet sit første essay. Det handlede om forudsætningerne for det nye Tyskland, men senere blev det til en lang række artikler primært om arkitektur og design. Efter nogle afstikkerer til blandt andet jurastudiet, uddannede han sig ved Kunstakademiets Arkitektskole. Det var ikke altid nogen let studietid for Jens Nielsen, men på den anden side var han også vellidt af mange af kammeraterne og kunne også bidrage med sit til tider lidt skæve eller alternative syn på de kendte traditioner og rammer for arkitektur og design. Jens Nielsen havde blik for det smukke industrielle design, og det førte blandt andet til at han senere i livet anskaffede sig en veteranbil, en Bugatti-cabriole, i Paris som han egenhændigt over en årrække satte i stand.

Allerede i begyndelsen af 1960'erne var Jens Nielsen et kendt og etableret navn inden for arkitektur- og designkredse, han tog initiativet til det nye tidsskrift *ID – Tidsskrift for industrielt design* og blev kendt af et større publikum blandt andet gennem artikler i dagbladet Politiken om design og arkitektur. I 1970 søgte den nye ledelse i DSB under generaldirektør Povl Hjelt at skabe en ny visuel identitet for transportvirksomheden. Af omveje kom Povl Hjelt i kontakt med Jens Nielsen i forbindelse med en udstilling om

britisk design, herunder de britiske jernbaners legendariske og let genkendelige design. Det førte til at Jens Nielsen blev ansat i DSB og blev sat i spidsen for udviklingen af en ny, moderne designprofil. Gennem de følgende år frem til sin død i 1992 stod Jens Nielsen i spidsen for DSBs visuelle identitet. En identitet han opbyggede fra grunden af og som kom til at sætte præg på hele virksomheden og dermed også hele landet. Det var ikke bare færger, tog, busser og lastbiler, der passerede gennem landet i nye farver. Også stationerne blev ombygget, nye bygninger i nyt design blev opført. Det var både store og små forandringer. Fra hele bygningskomplekser til skraldespande, venteskure og ikke mindst det kunstneriske touch som DSB blev så kendt for i det sidste kvarte århundrede af det 20. århundrede. Det skete i form af kunstneriske udsmykninger af blandt andet færger og stationer og udviklingen af kunstplakater. Jens Nielsens store værk blev arbejdet med og for DSBs designprofil og visuelle identitet, men også i Japan fik han mulighed for at sætte sit aftryk i stationsdesigns. Når man tænker tilbage er det alligevel utroligt hvor meget Jens Nielsen nåede gennem livet. Navnlig når man tænker på, at han desværre døde som forholdsvis ung allerede i 1992.

Men inden vi ser nærmere på selve bogen og dens indhold, så håber denne anmelder at læseren tilgiver et par personlige betragtninger. Tilbage i begyndelsen af 2010'erne havde jeg en lang række samtaler med Jens Nielsens tidligere chef, fhv. generaldirektør Povl Hjelt om hans liv og virke i forbindelse med tilblivelsen af en bog om Hjelts liv. I den forbindelse var det uundgåeligt ikke også at komme ind på hans samarbejde med designeren Jens Nielsen, og der var ikke skyggen af tvivl om at der fra den tidligere generaldirektør var en stor hengivenhed og respekt for såvel Jens Nielsens person som resultatet af det arbejde han udførte. Povl Hjelt fortalte selv, at det ikke var mange DSB-kolleger han holdt kontakten

med efter sin fratræden i 1981, men det var tilfældet med Jens Nielsen som han betragtede som en personlig ven. I forbindelse med anmeldelsen af Bruce Peters bog har jeg derfor gravet ned i nogle af de breve, papirer og oplysninger som jeg dengang samlede sammen om Jens Nielsens og Povl Hjelts indbyrdes forhold, og som måske kan supplere, nuancere og perspektivere de oplysninger "som" fremkommer i Bruce Peters bog.

Da Jens Nielsen i 1986 modtog Dansk Designråds årspris var det Povl Hjelt som holdt festtalen. Talen blev senere gengivet i let bearbejdet form såvel i medarbejderavisen DSB-bladet som i bogen om Jens Nielsen, der udkom efter hans død. I Povl Hjelts originale manuskript til talen står blandt andet om Jens Nielsen: "*Du har en vidunderlig blanding af sikkerhed og søgen, noget der gør dig til en vældig god rådgiver og en god sparringspartner. Du er åben for dialog, men ved på et tidspunkt, hvad du vil. Du har tvivlens nådegave, men også afklaringens. Ofte kom den bagefter – efter svære fødselsveer og i skriftlig form. Ikke fordi du ikke kunne udtrykke dig mundtligt eller ikke kunne få lejlighed til det. Du kunne sidde to døre hen ad gangen og forfatte epistler, som i indhold såvel som i form og fremtræden var æstetiske nydelser. For dig er brevet en skriftlig samtale*".

At der var tale om en gensidig respekt kommer også til udtryk i det fødselsdagsbrev som Jens Nielsen sendte til Povl Hjelt i juli 1991, hvor han blandt andet skrev: "*Det var jo altså mere end et decennium, vi kom til at arbejde sammen. For mig var disse år de bedste i mit liv. Da blev grunden lagt til det, som jeg siden har levet paa fagligt og menneskeligt, og de to sider af tilværelsen kan jeg ikke adskille. Alt hvad jeg har udrettet i de efterfølgende år, bygger jo ikke blot paa de principper, som vi sammen lagde i 70'erne, men ogsaa paa den aand, som blev skabt. Tid efter anden griber jeg mig i spørgsmaalet: hvad ville Povl mon*

*mene om dette eller hint? Det skal ikke være nogen hemmelighed, at jeg stundom føler mig ensom i forholdet til mine foresatte (men i god harmoni med mange folk ude i foretagendet). Dermed vil jeg dog ikke sige, at mit raaderum er mindre, eller at mine vilkaar er ringere, men kompagniet er blevet mere stivbenet, og jeg tror ikke, at ledelsen altid begriber rækkevidden af mit virke. Jeg tænker stadig tiere paa at søge andre jagtmarker, maaske i det private produktionsliv. Nuvel, gennem disse egocentriske betragtninger ville jeg blot fortælle, hvor meget jeg savner vort samarbejde, og dermed hvor meget du selv kom til at betyde for mig. Du gav mig i disse år en kapital, som jeg stadig lever paa, og som jeg saamænd ville kunne bruge alle andre steder end i DSB, om det skulle være". Et halvt år senere døde Jens Nielsen overraskende og pludseligt. I et brev til Jens Nielsens enke skrev Povl Hjelt i slutningen af januar 1992: "*Vi havde – gennem 70'erne – et dejligt samarbejde, forstod hinanden umiddelbart uden tidsspilde og omsvøb. Havde gensidig tillid. Det Jens gjorde for DSB og for mig var enestående. Fik vi vist det nok – sagt ordentlig tak? Det gør man vist desværre sjældent*".*

Men en ting er selvfølgelig forholdet mellem Jens Nielsen og hans chef, selv om man selvfølgelig ikke kan komme uden om at Povl Hjelt spillede en stor og afgørende rolle i Jens Nielsens muligheder for at udvikle og udbrede sit designprojekt. Det er netop Jens Nielsens samlede værk som står så stærkt i Bruce Peters bog. For første gang får vi et samlet koncentrat af designprojektets mange elementer, en præsentation af de personer der bidrog til virkeliggørelsen af det og en visuel indføring i både geniale og mindre gode opfindelser. Det er et imponerende arbejde som Bruce Peter har udført i forbindelse med tilblivelsen af bogen. Han har gravet dybt i arkiverne og også talt med talrige af de mennesker som omgav Jens Nielsen såvel i privatlivet som i professionelle sammenhænge. Udover den veldisponerede

tekst så har billedsiden også stor betydning for bogen. Netop når man gennembladrer og læser bogen får man et samlet indtryk af Jens Nielsens omfattende værk.

Udover et forord og en indledning af Per Arnoldi, indeholder bogen også et indledende kapitel af Erik Herløw om hvad design egentlig er. Begge bidrag giver en god introduktion til såvel hvem Jens Nielsen var som begrebet design og dets betydning. Derefter kommer Bruce Peter ind på Jens Nielsens tidlige liv og introducerer også jernbanens design – eller måske manglen på samme – inden Jens Nielsen kom til. Dette sættes yderligere i relief af en introduktion til jernbanedesign i udlandet. Disse afsnit sætter en god ramme og afsætning for de følgende kapitler som handler om Jens Nielsens værk. Forfatteren fortæller om arbejdet med DSBs designprofil og nye stationskoncepter samt udviklingen i togdesignet i 1970-90'erne. Alt fra S-tog over EA/ME-lokomotiverne til de ikoniske IC3-tog. Dertil kommer et fyldigt og interessant afsnit om designprogrammet for DSBs færgeflåde. Bogen rundes naturligvis af med en epilog indeholdende en række sammenfattende konklusioner.

Når man har læst bogen kan man ikke andet end have respekt for det store arbejde Jens Nielsen og hans dygtige medarbejdere og samarbejdspartnere udførte. Det er et gennemført værk med en klar identitetsprofil. Naturligvis kan man på årtiers afstand nok også nemmere finde frem til fejlskudene. Selvom de er få, så må man nok give Jens Nielsen ret i, at den sortmalede stationsbygning i Randers – et indslag fra de ellers anerkendte arkitekter Friis & Moltke – ikke var nogen succes. Godt nok var ommalingen af stationsbygningen særdeles tro mod farverne sort og rød, men man forstår godt at Jens Nielsen ikke var begejstret og at andre stationsbygninger ikke blev vandaliseret på samme måde. I dag har Randers banegård da heldigvis også helt andre kulører.

Bruce Peters bog er gennemresearchet og forfatteren skal have ros for det fyldige noteapparat og den grundige kildeliste. Men der er også ting som denne anmelder undrer sig over ved bogen. Eksempelvis at der ikke er blevet plads til en illustration af Jens Nielsens højt elskede Bugatti, som han selv anså for et designikon og en inspirationskilde. Men måske skyldes det, at det er et jernbaneforlag som står bag udgivelsen? Dernæst er der nogle bemærkninger i bogen som vækker undren. Således anføres om generaldirektør Povl Hjelt på side 10 at: *"som Nielsen var han en socialdemokrat"*. Nu ved man selvfølgelig aldrig med sikkerhed hvor folk sætter deres kryds i valgkassen og det kan selvfølgelig også skifte over tid, men hvor er dokumentationen for denne påstand? Men det er rigtig at der i DSBs topledelse i 1970-80'erne var en anden fremtrædende mand med forbindelse til Socialdemokratiet – nemlig Hjelts efterfølger Ole Andresen. Måske forveksles de tos politiske standpunkt i bogen? Et andet sted nævnes Jens Nielsens måske lidt usøgnede udseende. Et udtryk man som læser også kan undre sig over når man ser flere af de gængs billeder af Jens Nielsen. Kommentaren er på sin vis både forkert, irrelevant og upassende. Men det er petitesseer i den store fortælling om Jens Nielsen og hans design.

Bruce Peters udgivelse er også en vigtig bog, for i takt med tiden og nye designpolitikker der udrulles, så forsvinder flere og flere af Jens Nielsens arkitektoniske greb og udtryk fra jernbanens verden. Togene har fået ny visuel identitet, færgerne er sendt til skrotstrande i Indien eller sejler under nye rederier i andet design og stationerne med deres udstyr er blevet moderniseret og fornyet. Selvom man stadig i dag kan finde elementer af Jens Nielsens design, så udvandes, sløres og forsvinder helheden mere og mere, år for år i takt med udviklingen. Bruce Peters bog er en forfriskende jernbanehistorisk udgivelse, der samtidig er med til at sætte et varigt minde over den totale

modernisering af DSB i 1970'erne med ny visuel identitet, som netop er Jens Nielsens hovedværk. Jens Nielsen var en af det 20. århundredes store designere på linje med blandt andre Arne Jacobsen, Poul Henningsen og Verner Panton. Hvis det ikke var tydeligt før, så slår Bruce Peter det på formen vis fast i sin meget anbefalelsesværdige bog om Jens Nielsen.

Lars Bjarke Christensen